

СТАНОВИЩЕ

От

Доц. д-р Александра Антонова

Институт за литература – БАН

за дисертационния труд на доц. д-р Пламен Антов

**„1880-те: литература и философия на историята. Вазов.
Авторска воля и памет на творбата“**

за присъждане на научната степен „доктор на науките“

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

1. Общо представяне на процедурата и дисертанта

Член съм на Научното жури в процедурата за присъждане на научната степен „доктор на науките“ на доц. д-р Пламен Антов на основание на заповед на директора на Института за литература – БАН. В съответствие с разпоредбите на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в БАН и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Института за литература – БАН получих в установения срок всички материали, необходими за процедурата, в това число дисертационния труд, автореферат, автобиография и списък с публикации на дисертанта.

Познавам Пламен Антов като учен с оригинални идеи и впечатляващо широко изследователско поле, което надхвърля пределите на модерната и постмодерната литература и включва и възрожденската, надхвърля и пределите на собствено литературното, за да се разположи в широката философска котловина, излиза и отвъд философията, за да обхване историята на човека и човечеството, антропологията. Публикациите на Пламен Антов (ок. 180 на брой) респектират с мащаба на научната територия, която преброждат и сондират; посочените статии от последните само пет години се групират около няколко различни, но и латентно свързани (свързвани) изследователски ядра: постмодернизъм, фройдизъм, философска поезия, исторически роман, юношеско-приключенска литература, български южноамерикански литературни следи. Интересът към колективното себе (свето-) усещане се отлива в анализа на колективния език и националното себеинтерпретиране, към осмисляне на историзирането като автоисторизиране и, най-сетне, автомитологизиране. В тази посока на мислене се развива и дисертационният труд, който реставрира (създава) националната история през литературната и обратно – вижда литературата като възможна история на нацията за себе си. Самият език, на който е написан дисертационният труд, е поетико-

философски, свърхвнимателен към двойната – аналитична и лиризираща – потенция на думата.

Проектът „Литература и география“, чиито ръководител е Пламен Антов, му дава възможност да се разгърне пълноценно като концептуалист; негов е идейният дизайн на особено успешните конференции и последвали ги сборници от поредицата „Американците ни“ 1 и 2, реализирани под знаменателя на тригодишния подпроект „Американците ни“.

Сърцевинна за интелектуалното присъствие на Пламен Антов е взаимната принадлежност на различни области на творческа продукция: вътрешноприсъщи са си прозата и фотографията, поезията и драматургията, свърхсинтетичният хайку израз и аналитично сложният философски трактат.

Пламен Антов е и носител на уважавани литературни награди като „Дъбът на Пенчо“ и националната награда „Биньо Иванов“.

2. Оценка на дисертационния труд. Значимост (оригиналност и актуалност, приносен характер на теоретичните наблюдения и обобщения)

2.1. *Подход*

Оригиналното виждане е винаги актуално, защото пресъздава неизчерпаемостта на прочитите, органично присъща на индивидуалния духовен продукт, в случая – текст. Дисертационният труд на Пламен Антов провокира приносно с философското промисляне на периоди и творби, като че втвърдени в литературнокритически представи: романът „Под игото“ и неговата „чернова-пародия“, повестта „Чичовци“, романът „Нова земя“, „Епопея на забравените“, мемоарните вълни („Записки по българските въстания“, биографията фейлетон „Чардафон Велики“ на Захарий Стоянов и по-късният опус „Строители на съвременна България“ на Симеон Радев, стихотворенията на Христо Ботев, Паисиевата „История славянобългарска“). Творби-основи на колективното българско съзнавано-несъзнавано, на големия, по думите на Антов националномитологичен разказ. Те са интерпретирани във виртуозна плетеница от тези, положени върху концепта „философия на Автора“, на авторската фигура, на *rag excellence*, създаващия (себе си) човек.

Прочитът на Пламен Антов се развива едновременно на различни нива на взаимодействие на макро и микромеханизми: макросинтезът „философия на философията“ (главата „Вазов-Паисий: „отместената“ философия на историята“) развива „микроанализа“ (осемте глави, посветени на „случая Кандов“, където авторът отделя като със скалпел „предначалата на българския сецесион“).

Философия на колективното свето- и себевъзприемане, текстът на Пламен Антов анализира инвентивно усещането за време и възпроизвеждането на времето чрез движенията на самоосъзнаване на Аза – от Ние към Аз и към Аз чрез Ние; размишлява върху взаимопроникването на човешкото и историческото „време“/“времена“, „история“/“истории“, възприемането на личното през колективното „себе си“ чрез опита за себепологане в „обективния“, „реалния“, „нормалния“ свят на линейното, „историческото“ време, който завършва със завъртане и застиване в консенсуса от представи на надвремевия митопоезис и се отлива в модерноезически естетически

проект за свят. Философско-ерудитското промисляне на самото историопораждане през митопораждането в текстовете на Захарий Стоянов, Христо Ботев, Паисий Хилендарски, на самоосъзнаването на Аза чрез трансформацията „история-мит-литература“ прераства в глобална философия на българската литературна история, концептира феномена на самата литература през възрожденската колективна себеидентификация в движенията на единението на (чрез) мита и болезненото отделяне - „завръщане“ на индивидуалната душа в колективната, в „националномитологичния разказ“ (Ботев, Славейков, Яворов, Гео Милев); през движенията на Аза в мъчителната и продуктивна загуба/себеполагане - в колективния език, в колективната биография, в националната биография като лична.

Дисертационният труд се отваря и затваря през „нашето всичко“ – романът „Под игото“. Ако „отварящият“ поглед е през поетиката на колективното несъзнавано, през архетипното самоосъзнаване на Аза, регистрирано в езически-карнавалния език, затварящият е през индивидуациите на Аза, отразени в езически-сецесионния език. Прочитът на Антов осмисля текста на Вазов като комплекс от естетически успоредности (не етапности!), които неутрализират линейността на времето (историята) в абсолютната сегашност на мита. Затова и „Под игото“ рамкира книгата като „тоталния български роман“: защото в самата си конструкция „снема“ израстването на индивидуалното от колективното Аз, на историята от мита.

2.2. Тези

Дисертационният труд на Пламен Антов извежда и аргументира немалко приноси тези с исторически, литературен, философски, антропологически и психологически характер. Ето някои от най-средищните:

- Възраждането реализира своите интенции в колективния сън на 30-те години на ХХ век; реализирането на родното е не в географската, а в метафизичната родина, в абсолютното времепространство на словото („Етатистката кауза на Възраждането се реализира *максимално* и *абсолютно* по единствения начин, по който това е възможно – чрез “снемане” (Aufhebung) в метафизичното, в символните пространства на словото и духа. На словото като метафизична символна реалност, съединило *като съдба* индивидуалното, най-личното и съкровеното с колективното; трансформирало колективната „родност“ (родиност) в лично откровение – единственият начин, по който е възможна истинската спойка между индивидуално и колективно“. Индивидуалният Аз се приближава към колективното тяло-дух, а, от друга страна, колективният народен дух се индивидуализира чрез идеята за държавност.
- „Под игото“ е не роман, а „народна книга“ в естетиката на „български колективно-карнавален роман“, „облъхната от аурата на народно-празничната карнавалност.“ Инвентивен е прочитът на романа през създаването на самата идея за романовост, през смеховата народна култура, огледана в сложната карнавална система от образи, през осцилирането и зацепването между високото на историята и ниското на бита (включително, но не само и на езиково ниво – интерференции и синтези); оригинална находка е бинарната разполовеност на романа, *parodia sacra*, осъществена през успоредяването, преобръщането (въстание – карнавал,

кръв – вино), през жанровете на народната словесна комика, като сгъстен преход от митофолклор към литература. Солидно аргументиран е прочитът на „Под игото“ като карнавална игра-реалност (и словото като карнавална реалност), като преобръщане-претопяване на нормалното в лудостта и празника, в пародията, травестията и смеха, в театралното, слепено с неизбежния обратен процес – на завръщане (и то трагическо) в нормалното. Особено предизвикателно е извеждането на духовен вектор на материалната долница (интересно е идентифицирането на висок и нисък език в изразността на карнавалното, в доминирането на колективното битие над частното).

- Колективното съ-битие е анализирано като произвеждащо историческото събитие, Събитието. Но същинското събитие е открито в самата подготовка на Събитието; актът е осмислен като погълнат от възжелаването му.
- Оригинално е извеждането на феномена на предхождащата пародия: повестта „Чичовци“ е доказана като пародия на романа „Под игото“, която го предхожда. Романът произвежда повестта като своя пародия, т.е. произвежда предхождащата го повест.
- Оригинално е аргументиран своеобразен режим на диалог, в който отделните творби влизат, в който просветва органичната им свързаност (например аналогът между „История славянобългарска“ и „Епопея на забравените“).
- „Миналото“ е интерпретирано като произвеждащо собственото си „друго“; историята е мит; историческият разказ възниква от белетристичния. Дисертационният труд предлага убедителен анализ на механизма на възникване на митологичното от белетристичното и историографското; открива „създаването на историята“ (Захарий Стоянов), разколебаването на границата между факт и фикция, история и литература, история и мит.
- Историята е осмислена като опит за конструиране на идентичност чрез задържане в/чрез „обективен“, колективен ориентир (в самоидентификацията) – колективното съ-битие. В този смисъл е артикулирано понятието „философия на историята“: способност за историческа саморефлексия (или за саморефлексия чрез колективното минало – в идеята за линейното време или във вечната сегашност на мита). Трудът развива стъпаловидно виждането си за колективния национален дух: самополагането в историческо, линейно време, идентифицира. Като се самоосъзнава чрез/в историята, колективният дух се превръща в субект на собственото си битие; т.е. самоосъзнаването, самодефинирането се постига чрез самополагането в историята, виждането на себе си в линейното време. Нещо повече, историята валидизира съществуването: „Схващайки себе си като исторически субект, той *реално* (включително и в актуалните сфери на политическото) се превръща в такъв.“ Философията на историята изследва

историята като рефлексия; чрез възсъздаването на механиката на самосъзнанието текстът се развива във философия на самата философия; философията е авторефлексия, а философията на историята – колективна авторефлексия. Като колективна авторефлексия тя е идентифицирана с митопоезиса – сферата, в която съществува и колективното съзнание. Така е прочетена и „История славянобългарска“ – като акт на колективно самополагане в историята, най-сетне като създаване на историята като инструмент за колективно автоидентифициране. Но в схващането за „история“ като конструирана от историография и митопоезис, като възходжане на историята към мита чрез изкуството; историята, която се случва именно като *разказ*.

- Оттук и убедително доказаната теза, че биномията „индивидуално-колективно“ е биномията „историческо-митологично“.
- Приносна е тезата за срастването на литература и историография като есенциална за Българското възраждане, идентифицирането на историята на мита в/чрез неговата философия, оттук развиването на идеята за история – пресягаща се към колективното изживяване/карнавална травестия на пред-Събитието в „Под игото“; съществуването-осъществяване на Април 1876 през колективните архетипи на световъзприемане.
- Тезата за осъществяването на историята през и заради мита реставрира средновековната българска история през идеала (митологизация и идеализация), в абсолютното време на мита и превръщането на това абсолютно битие в конституираща идентификация на българското, а политическото освобождение е тълкувано като копнеж по завръщане в това абсолютно време и битие – защо да не го номинираме като трансцендентно българското? Митът (карнавалът) трансформират линейното историческо време в своето циклично, нелинейно време (оттук и карнавалът е припомнен като проекция на отвъднормалното, в този смисъл и на отвъдвремето).
- Приносно е виждането за митопораждащото и карнавално обръщащото настоящето/бъдеще като израз на колективното световъзприемане; тук се оказва продуктивен прочитът на „Под игото“ и „Записките“ през митопораждащата ситуация на колективното национално светосхващане.
- Сред оригиналните тези на труда е и тезата за смяната в схващането за „история“ през 1880-те – не далечното средновековно, митологизирано минало на Паисий, Чинтулов, Раковски, а наскоро „отминалото“, не миналото, а отминалото; дефинирана е уникалността на следосвобожденската ситуация, в която „битовото, човешкото време обема в себе си историческото“, извършва се „ритуално припомняне“ и, още по-знаково, подменя се първообразът, т.е. идентичността на предишността (Април и Освобождението като Златен век, най-българското време, първооснова на националната идентичност). Следосвобожденската „ситуация“ се реализира в демиургичен жест, който лишава от минало и бъдеще, прави настоящето да застине във вечно сега. Дисертационният труд на Пламен Антов,

ерго, разсъждава изобщо върху механизмите на създаване на памет, схваща паметта като представа.

- Дисертационният труд лансира идеята, че погълщането на историко-биографичното от митологичното се идентифицира във фигурата на Ботев. Митопораждащата фигура на Ботев се реализира в пласта на колективното несъзнавано, което преработва, „допуска“ историческото само като митическо, модифицира историята в мит. Чрез Ботев се идентифицира „усещането за национална общност“ (за национална самоидентификация) чрез „свърххвтвърдено ядро от колективни представи“ („етноцентричен канон“), а литературата изпълнява функцията да гради общността „чрез нейните колективни идентификации“.
- Находчиви и продуктивни са преидентификациите на Ботев и Вазов по оста син-майка, както и противопоставянията по оста колективно-индивидуално („Ако Вазов е българската колективна душа, то Ботев, обратно, е една мощна индивидуалност.“; „Ботевата фигура е дълбоко, яростно раздвоена между *митическо* и *модерно*“).
- Оригинално е разпознаването на Вазов като (феномена на) „българския колективен човек“; той става централна фигура на етноцентричния литературен канон. От друга страна, Ботев в крайността на персоналния си мит е „еманация на колективни енергии“ – (може би тук можем да говорим за два механизма на кулминиране на колективното в индивидуалното, или, в езика на Хегел, „Духът се осъществява именно като Народен дух“).
- Лансирана и аргументирана е и тезата за Вазов като предходник на български авангардно-декадентски сюжети.
- Оригинално е идентифицирането на литературата на Българското възраждане като максимално осъществяване на социополитическите процеси, успоредно на които се развива.
- Дисертационният труд въвежда иновативни литературнотеоретически инструменти като понятията „литературно несъзнавано“, „национално митомислене“ и др.
- Дисертационният труд въвежда и разработва новаторски термини като „матриарх“ и „интратекст“.

3. Автореферат

Авторефератът дава ясна представа за нивата на структуриране на дисертационния труд. Синтетичното представяне на отделните глави функционира като ключ-пътеводител из предлагания труд, проследява създаването и разгръщането на тезите, аргументирането им, ерудитското им промисляне. Сам по себе си

свърхкомпактен философски текст, авторефератът демонстрира възможностите на многостранното проникване, на мултиезиковия подход към съпротивляващата се „материя“ на духа, т.е. на текста, демонстрира взаимосвързаността на философията, литературата и историята, подчертава най-сетне органичната им принадлежност към лоното на единен език. Много добре видими са научните приноси, предложени са иновативни терминологични находки. Авторефератът предлага и важна справка за публикациите и участията на Пламен Антонов по темата на дисертацията.

4. Заключение

С настоящето становище убедено препоръчвам на **доц. д-р Пламен Антонов да бъде присъдена научната степен „доктор на науките“** за дисертационния му труд *„1880-те: литература и философия на историята. Вазов. Авторска воля и памет на творбата“*. Дисертационният труд и предоставените в процедурата материали напълно съответстват на изискванията на ЗРАСБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за литература – БАН.

27. 10. 2016 г.

София

Изготвил становището:

Доц. д-р Александра Антонова